

सर्वोच्च अदालत, संयुक्त इजलास
माननीय न्यायाधीश श्री अनिल कुमार सिन्हा
माननीय न्यायाधीश श्री सुष्मालता माथेमा
फैसला

मुद्दा नं. ०६९-CI-१२२३

मुद्दा: लिखत बदर दर्ता बदर दर्ता।

जिल्ला महोत्तरी भंगहा गाउँ विकास समिति वडा नं.८ बस्ने अच्युतमप्रसाद
उपाध्याय ढकाल -----१

पुनरावेदक
प्रतिवादी

विरुद्ध

जिल्ला महोत्तरी भंगहा गाउँ विकास समिति वडा नं. ८ बस्ने जानकीदेवी ढकाल-१
ऐ.ऐ. बस्ने विष्णुकुमार ढकाल -----१
ऐ.ऐ. बस्ने हरिहरकुमार ढकाल -----१

प्रत्यर्थी
वादी

मुद्दा नं.०६९-CI-१२३६

जिल्ला महोत्तरी भंगहा गाउँ विकास समिति वडा नं.८ बस्ने शालिग्रामप्रसाद
ढकाल -----१

पुनरावेदक
प्रतिवादी

विरुद्ध

जिल्ला महोत्तरी भंगहा गाउँ विकास समिति वडानं. ८ बस्ने जानकीदेवी ढकाल-१
ऐ.ऐ. बस्ने विष्णुकुमार ढकाल -----१
ऐ.ऐ. बस्ने हरिहरकुमार ढकाल -----१

प्रत्यर्थी
वादी

शुरु तहमा फैसला गर्ने:

माननीय न्यायाधीश श्री बलभद्र बास्तोला
महोत्तरी जिल्ला अदालत

फैसला मिति:

२०६५।९।७

पुनरावेदन तहमा फैसला गर्ने:

माननीय न्यायाधीश श्री तेजबहादुर के.सी.

माननीय न्यायाधीश श्री रमेश पोखरेल

पुनरावेदन अदालत, जनकपुर

फैसला मिति:

२०६८।१२।२९

न्याय प्रशासन ऐन, २०४८ को दफा ९(१) बमोजिम यस अदालतमा पुनरावेदन पर्न आएको प्रस्तुत मुद्दाको संक्षिप्त तथ्य एवम् ठहर यस प्रकार रहेको छः

तथ्य खण्ड

१. यसमा मुल पुरुष भैरवप्रसाद उपाध्याय ढकालको २ पत्नीमा जेठी जयादेवी ढकाल कान्छी जानकी देवी ढकाल हुन्। जयादेवी ढकालको कोखबाट ३ छोराको जाय जन्म भएकोमा जेठो विपक्षी अच्युतमप्रसाद ढकाल, माहिलो दामोदरप्रसाद ढकाल र कान्छो माधवप्रसाद ढकाल रहेका छन्। त्यसै गरी फिरादी जानकीदेवी ढकाल तर्फबाट फिरादी हरिहरकुमार ढकाल र विष्णुकुमार ढकाल रहेका छन्। हामी ८ अंशियार छौं। पति तथा पिता भैरवप्रसादबाट राम्रो व्यवहार हुन नसकी यसै वर्षको बडा दशैंमा अंश छुट्याई दिन आग्रह गर्दा पिता तथा पतिले नमानेको र विपक्षी अच्युतमप्रसाद ढकालले पनि नमानेकोले र खान लगाउन नदिएको हुँदा अंश मुद्दा दिएका छौं। विपक्षी अच्युतमप्रसादका नाउँमा दर्ता रहेको जिल्ला महोत्तरी भंगहा गा.वि.स. वार्ड नं. ८(ख) कि.नं. ४१९ को ज.वि.०-८-१९ जग्गा मिति २०६२।९।१५ मा र.नं. ५०९३ बाट प्रतिवादी शालिग्रामप्रसाद ढकाललाई बिक्री गरेको कुरा मिति २०६२।१०।५मा वादीमध्येका हरिहरकुमार ढकालले नक्कल लिंदा थाहा पाएकोले हाम्रो हक लाग्ने उक्त कि.नं. ४१९ को ०-८-१९ जग्गा हामीलाई थाहा जानकारी नै नगराई मन्जुर साक्षी नबसाई प्रतिवादी अच्युतमप्रसाद ढकालले २०६२।९।१५ गते र.नं. ५०९३ बाट प्रतिवादी शालिग्रामप्रसाद ढकाललाई बिक्री गरेकोले सो दर्ता बदर गरी ८ भागको ३ भाग हाम्रो नाउँमा दर्ता गरिपाउँ भन्नेसमेत व्यहोराको फिराद पत्र।
२. दाता अच्युतमप्रसाद ढकालसँग म प्रतिवादी शालिग्राम ढकालले खरिद गरेको जग्गा दाताको स्वआर्जनको जग्गा हो। मैले खरिद गरेको कि.नं. ४१९ को ०-८-१९ जग्गा दातालाई

अच्युतमप्रसाद उपाध्याय ढकाल विरुद्ध जानकीदेवी ढकालसमेत, मुद्दा नं.०६९-सी-१२२३,

शालिग्रामप्रसाद ढकाल विरुद्ध जानकीदेवी ढकालसमेत, मुद्दा नं.०६९-सी-१२३६, मुद्दा: लिखत बदर दर्ता बदर दर्ता, पृष्ठ २

बकसबाट प्राप्त भएको जग्गा हो। अंशबण्डाको १८ नं.बमोजिम त्यस्तो बकस पाएको सम्पत्ति पाउनेको निजी सम्पत्ति हुने हुँदा आफू खुश गर्न पाउने सम्पत्ति भित्र पर्छ। म प्रतिवादी शालिग्रामले शुद्ध र स्वतन्त्र व्यवहारबाट खरिद गरेको जग्गा हुँदा वादीको दाबी अनुसार लिखत बदर हुन सक्दैन भन्नेसमेत व्यहोराको प्रतिवादी शालिग्रामप्रसाद ढकालको प्रतिउत्तर पत्र।

३. उक्त कि.नं. ४१९ को ०-८-१९ जग्गा बाबु भैरवप्रसादले छोरा अच्युतमप्रसादलाई र.नं. ३३९१ मिति २०४४।१२।३० को बकसपत्रबाट दिनु भएको थियो। पछि पिताको स्वास्थ्य उपचार तथा घर व्यवहार चलाउन केही रुपैयाँ माग्नु भएकोमा मसँग पनि रकमको अभाव हुँदा मेरा नामको जग्गा कृषि विकास बैंकमा धितो लेखी पछि ऋण तिरी दिन्छु भनी पिता भैरवप्रसादले भनेको विश्वासमा परी मैले अख्तियारी दिई प्रतिवादी भैरवले रु.८०,०००।- नगद लिई चलाउनु भयो।साँवा ब्याज नतिरेपछि शालिग्रामलाई उक्त जग्गा बिक्री गरी ऋण रकम तिरिएको छ। मैले निजी आर्जन गरेको सम्पत्ति नै पिता भैरवप्रसादले लिएको ऋण चुक्ता गर्न बिक्री गरेको हुँदा लिखत बदर हुने होइन भन्नेसमेत व्यहोराको प्रतिवादी अच्युतमप्रसाद उपाध्याय ढकालको प्रतिउत्तर पत्र।

४. वादीका साक्षी कमला मण्डलले वादी दाबीलाई समर्थन हुने गरी बकपत्र गरेको र प्रतिवादीका साक्षी मुरारी ढकालले प्रतिउत्तर जिकिरलाई समर्थन हुने गरी बकपत्र गरेको रहेछ।

५. यसै लगाउको दे.नं. १५२९को अंश मुद्दाबाट प्रतिवादी अच्युतमप्रसाद उपाध्याय एका सगोलको अंशियार कायम नरहेको अवस्थामा निजका नाममा रहेको वादीहरुको हक नै नलाग्ने जग्गा निजले बिक्री गरेको कानूनसम्मत नै देखिँदा वादीदाबी पुग्न नसक्ने ठहर्छ भन्नेसमेत व्यहोराको महोत्तरी जिल्ला अदालतबाट मिति २०६५।९।७ मा भएको फैसला।

६. दे.नं. १५२९को मुद्दामा तायदाती फाँटवारी नमाग्ने आदेशको सम्बन्धमा उत्प्रेषण मुद्दा विचाराधिन अवस्थामा रहेको छ। दे.नं. १५२९को अंश मुद्दामा शुरु अदालतबाट भएको फैसला उपर पुनरावेदन दर्ता गराएका छौं। उक्त मुद्दामा लिइएको जिकिरलाई प्रस्तुत मुद्दाको अभिन्न अंग मानी सुरुको फैसला बदर गरी वादी दाबी बमोजिम इन्साफ गरि पाउँ भन्नेसमेत व्यहोराको वादीहरुको पुनरावेदन अदालत जनकपुरमा परेको पुनरावेदन पत्र।

७. यसै लगाउको दे.पु.नं. ०६-०६५-०३३३२ (०६७-DP-०५१५) को अंश मुद्दामा आज यसै इजलासबाट विपक्षी झिकाउने आदेश भएको र प्रस्तुत मुद्दा पनि सोही मुद्दासँग अन्तरप्रभावी हुँदा

अच्युतमप्रसाद उपाध्याय ढकाल विरुद्ध जानकीदेवी ढकालसमेत, मुद्दा नं.०६९-CI-१२२३,

शालिग्रामप्रसाद ढकाल विरुद्ध जानकीदेवी ढकालसमेत, मुद्दा नं.०६९-CI-१२३६, मुद्दा: लिखत बदर दर्ता बदर दर्ता, पृष्ठ ३

प्रस्तुत मुद्दामा पनि अ.वं. २०२ नं.बमोजिम छलफलको लागि प्रत्यर्थी झिकाई पेश गर्नु भन्नेसमेत व्यहोराको पुनरावेदन अदालत जनकपुरबाट मिति २०६७।१।२९ मा भएको आदेश।

८. प्रतिवादी अच्युतमप्रसाद ढकालले बिक्री गरेको कि.नं. ४१९ को जग्गा वादीहरुको हक जति बदर नगर्ने गरेको सुरु महोत्तरी जिल्ला अदालतको मिति २०६५।९।७ को फैसला नमिलेको हुँदा सो बदर भै फिराद दाबी बमोजिम उक्त कि.नं. ४१९ को जग्गाको ७ भागको ३ भाग लिखत बदर दर्ता बदर भई वादीहरुको नाउँमा दर्तासमेत हुने ठहर्छ भन्नेसमेत व्यहोराको पुनरावेदन अदालत जनकपुरबाट मिति २०६८।१२।२९ मा भएको फैसला।
९. पहिले नै छुट्टी भित्र भएका पिता भैरवप्रसादबाट मिति २०४४।१२।३०मा र.नं. ३३९१ अन्तर्गत हा.ब. पाई मेरो हक स्वामित्व हुन आएको कि.नं. ४१९को जग्गा राजिनामाबाट शालिग्राम प्रसाद ढकाललाई हक हस्तान्तरण गरेको हुँ। उक्त जग्गा हस्तान्तरण गर्दा भिन्न भएका अंशियारहरुको मज्जुरी लिनु पर्ने होइन। उक्त जग्गा सगोलको जग्गा नभई आफूखुशी गर्न पाउने निजी जग्गा भएकोले लिखत बदर हुनुपर्ने होइन। सुरु फैसला उल्टी गरी वादी दाबी पुग्ने ठहर गरेको पुनरावेदन अदालत, जनकपुरको फैसला गम्भीर कानूनी त्रुटिपूर्ण तथा प्रतिपादित सिद्धान्तको प्रतिकूल हुँदा सो फैसला उल्टी गरी सुरु महोत्तरी जिल्ला अदालतको फैसला सदर गरिपाउँ भन्नेसमेत व्यहोराको प्रतिवादी अच्युतमप्रसाद उपाध्याय ढकालको यस अदालतमा परेको पुनरावेदन पत्र।
१०. विपक्षीहरु र मेरो दाता अच्युतमप्रसाद उपाध्याय ढकाल सगोलमा नभएको पुष्टि भै राखेको छ। विपक्षी जानकीदेवीले मेरो दाताले मलाई दिएको भन्दा झण्डै तेब्बर जग्गा बिक्री गरेको छ। मुलुकी ऐन, अ.वं. १८२, प्रमाण ऐन, २०३१ को दफा ५४ तथा सम्मानित अदालतबाट प्रतिपादित सिद्धान्त प्रतिकूल भएको पुनरावेदन अदालत जनकपुरको फैसला उल्टी गरी सुरु महोत्तरी जिल्ला अदालतको फैसला सदर गरिपाउँ भन्नेसमेत व्यहोराको प्रतिवादी शालिग्रामप्रसाद ढकालको यस अदालतमा परेको पुनरावेदन पत्र।
११. यसमा यसै लगाउको मुद्दा नं.०६९-CI-१००७ को अंशदर्ता मुद्दामा आज यसै इजलासबाट एक अर्काको पुनरावेदन परस्पर सुनाउने आदेश भइसकेको र प्रस्तुत मुद्दा पनि सो मुद्दासँग अन्तरप्रभावी देखिँदा यसमा पनि मुलुकी ऐन, अ.वं. २०२ नं. बमोजिम प्रत्यर्थी झिकाई आएपछि

नियमानुसार गर्नु भन्नेसमेत व्यहोराको यस अदालतबाट मिति २०७३।१०।२६ मा भएको आदेश।

१२. प्रस्तुत मुद्दामा मेलमिलापको लागि यस अदालतबाट पटक पटक समय प्रदान गरिएकोमा मेलमिलाप हुन नसकेको।

ठहर खण्ड

१३. नियमबमोजिम पेशी सूचीमा चढी यस इजलास समक्ष पेश हुन आएको प्रस्तुत मुद्दामा पुनरावेदक/प्रतिवादीका तर्फबाट उपस्थित हुनुभएका वरिष्ठ अधिवक्ताहरु श्री श्यामप्रसाद खरेल र श्री वसन्तराम भण्डारी तथा विद्वान अधिवक्ताद्वय श्री भोजराज भट्ट र एकराज भण्डारीले अंशबण्डा नभए पनि सौता र निजका सन्तानलाई पिताले अलग अलग घर बनाई राखेका छन्। प्रतिवादीहरुले हामी २०२० सालमै छुट्टी भित्र भै बसेको भन्ने जिकिर लिएको छ। पिता भैरवले निजकी आमाको मृत्यु पश्चात अपुतालीबाट सम्पत्ति प्राप्त गरेको हो। निजले आफ्ना दुवै पत्नीलाई राजिनामा गरी सम्पत्ति दिएकोले निजहरु छुट्टिएको प्रमाणित हुन्छ। भित्र भई बसेको अवस्थामा बाबु भैरवप्रसादका नामको सम्पत्ति हालैको बकस पत्रबाट छोरा अच्युतमप्रसादले प्राप्त गरेको हुँदा त्यस्तो सम्पत्तिमा अन्य अंशियारले दाबी गर्न पाउने होइन। बाबुबाट प्राप्त बकसपत्रको जग्गा बाबुकै उपचारको लागि बिक्री गरी बाबुकै लागि खर्च गरेको अवस्था छ। तसर्थ लिखत बदर गर्ने गरेको उच्च अदालतको फैसला त्रुटिपूर्ण हुँदा सो उल्टि गरी शुरु अदालतले गरेको फैसला सदर हुनुपर्छ भनी गर्नु भएको बहस सुनियो।
१४. प्रत्यर्थी/वादीका तर्फबाट उपस्थित हुनुभएका विद्वान वरिष्ठ अधिवक्ताहरु श्री हरिहर दाहाल र श्री महादेव यादव तथा विद्वान अधिवक्ता श्री युवराज भण्डारीले विवादित जग्गा स्वआर्जनको परिभाषा भित्र पर्ने होइन। सगोलको सम्पत्तिमा सबै अंशियारको बराबर हक लाग्छ। प्रमाण ऐन, २०३१ को दफा ६ ले विवादित जग्गा सगोल कै मान्नुपर्ने देखिन्छ। बाबुले छोरालाई हालैको बकस पत्र गरिदिँदा अन्य अंशियारको समेत मन्जुरी लिनु पर्नेमा मन्जुरी लिएको देखिँदैन। बकसपत्र गरिदिने बाबुकै औषधी उपचारको लागि लिएको ऋण तिर्नका लागि बकस पत्र पाएको उक्त जग्गा बिक्री गरेको भन्ने कुरालाई प्रतिवादीले वस्तुनिष्ठ आधारमा पुष्टी गर्न सकेको छैन। तसर्थ पुनरावेदन अदालत जनकपुरको फैसला सदर गरिपाउँ भनी गर्नु भएको बहस सुनियो।

१५. प्रतिवादी अच्युतमप्रसाद ढकालका नाउँमा दर्ता रहेको हाम्रो समेत हक लाग्ने जिल्ला महोत्तरी भंगहा गा.वि.स. वार्ड नं. ८(ख) उक्त कि.नं. ४१९ को ०-८-१९ जग्गा निज प्रतिवादी अच्युतमप्रसादले अर्का प्रतिवादी शालिग्रामप्रसाद ढकाललाई बिक्री गरेकोले सो दर्ता बदर गरी ८ भागको ३ भाग हाम्रो नाउँमा दर्ता गरिपाउँ भन्ने फिराद दाबी र उक्त जग्गा प्रतिवादी अच्युतमप्रसाद उपाध्याय ढकालले निजका बाबु भैरवप्रसादबाट बकसपत्रद्वारा प्राप्त गरेकोले अंशबण्डाको १८ नं. अनुसार निजी सम्पत्ति मानिने हुँदा आफू खुश गर्न पाउने हो, बाबुबाट बकसपत्रद्वारा प्राप्त उक्त जग्गा बाबुकै औषधी उपचारको लागि बिक्री गर्नु परेको हुँदा सो राजिनामा लिखत बदर हुनुपर्ने होइन भन्ने प्रतिवादीहरूको जिकिर रहेकोमा शुरू महोत्तरी जिल्ला अदालतबाट वादी दाबी पुग्न नसक्ने ठहरी र पुनरावेदन अदालत जनकपुरबाट उक्त जग्गाको ७ भागको ३ भाग लिखत बदर भई वादीहरूको नाउँमा दर्तासमेत हुने ठहरी फैसला भएको देखिन्छ। सो फैसला उल्टी गरी शुरू फैसला सदर गरिपाउँ भनी जग्गा बिक्री गर्ने अच्युतमप्रसाद र खरिद गर्ने शालिग्रामप्रसाद दुवै प्रतिवादीहरूको यस अदालतमा पुनरावेदन परेको अवस्था छ।
१६. उपर्युक्त तथ्य र विद्वान बरिष्ठ अधिवक्ताहरू र अधिवक्ताहरूको बहस जिकिर रहेको प्रस्तुत मुद्दामा कि.नं.४१९ को जग्गाको ७ भागको ३ भाग लिखत बदर भई वादीहरूको नाममा दर्ता कायम हुने गरी भएको पुनरावेदन अदालत जनकपुरको फैसला मिलेको छ, छैन? प्रतिवादीहरूको पुनरावेदन जिकिर पुग्न सक्ने हो, होइन? भन्ने विषयमा निर्णय दिनुपर्ने देखियो।
१७. निर्णयतर्फ बिचार गर्दा, बाबु भैरवप्रसादले छोरा अच्युतमप्रसादलाई उक्त कि.नं. ४१९ को जग्गा र.नं. ३३९१ मिति २०४४।१२।३१ मा हालैको बकसपत्र गरी दिएकोमा सो जग्गा निज अच्युतमप्रसादले शालिग्रामप्रसादलाई र.नं. ५०९३ मिति २०६२।९।१५ मा बिक्री गरेको देखिन्छ। साविक मुलुकी ऐन, अंशबण्डा महलको १९(१) मा *"पिता पुर्खाका पालाको चल अचल गौह सम्पत्तिको हकमा चलमा सबै र अचलमा आधिसम्म व्यवहार चलाउनलाई स्वास्नी, छोरा, अविवाहित छोरी वा विधवा बुहारीको मंजुरी नभए पनि आफूखुश गर्न पाउँछ"* भनी उल्लेख भएको देखिन्छ। पैतृक तथा सगोलको सम्पत्तिको सबै अंशियार समान हिस्सेदार हुन्छन्। उक्त कानूनी व्यवस्था अनुसार घर व्यवहार चलाउने मुख्य व्यक्तिले घर व्यवहार चलाउन अप्ठेरो परेको अवस्थामा पैतृक अचल सम्पत्तिको आधासम्म अन्य अंशियारको मंजुरी नलिइकन

आफू खुश गर्न पाउने भन्ने हो। यसको मतलब पैतृक अचल सम्पत्ति हस्तान्तरण गर्नु पर्दा घर व्यवहार चलाउन अप्ठेरो परेको अवस्था सृजना हुनुपर्दछ। उक्त कानूनी व्यवस्थाको समग्र रूपमा अध्ययन गर्दा घर व्यवहार चलाउने मुख्य व्यक्तिले घर व्यवहार चलाउने प्रयोजनका लागि मात्र पैतृक तथा सगोलको अचल सम्पत्ति बिक्री गरी प्राप्त नगद रकम घर व्यवहार मै प्रयोग भएको हुनुपर्दछ। त्यस्तो सम्पत्ति हस्तान्तरण गर्दा नगद प्राप्त भएको हुनुपर्दछ। नगद प्राप्त नगरी हस्तान्तरण गरिएको सम्पत्तिले घर व्यवहार चलाउन कुनै भूमिका निर्वाह गरेको हुँदैन। नगद प्राप्त नगरी अन्य कुनै किसिमले सम्पत्ति हस्तान्तरण गरी घर व्यवहार मिलाउनु पर्ने अवस्थाको सृजना भएमा पनि सगोलकै हितको लागि हस्तान्तरण गरिएको हुनुपर्दछ। अन्य अंशियारको अंश हकमा प्रत्यक्ष असर पर्ने गरी घर व्यवहार चलाउने मुख्य व्यक्तिले घर व्यवहार चलाउने कारण बिना सगोलको सम्पत्ति बकसपत्र गर्दछ भने सम्बन्धित अंशियारको मंजुरी लिनु अनिवार्य हुन्छ। सगोलमा रहेका पिताले छोरालाई बकसपत्र गरी सम्पत्ति हस्तान्तरण भएमा त्यसले घर व्यवहारको अप्ठेरो फुकाउन वा खाँचो टार्न सक्दैन। उक्त कानूनी व्यवस्थालाई यस किसिमले प्रयोग गर्दै जाने हो भने समान हैसियतका अन्य अंशियारको अंश हकमा निसन्देह प्रत्यक्ष असर पर्न जान्छ। घर व्यवहार चलाउने मुख्य व्यक्तिलाई त्यस किसिमबाट पैतृक सम्पत्ति हस्तान्तरण गर्न सक्ने शर्त रहितको स्वतन्त्रता विधायिकाले प्रदान गरेको देखिँदैन। अन्य अंशियारलाई प्रत्यक्ष असर पुऱ्याउने विधायिकी मनसाय नभएकोले विधायिकी मनसाय विपरीत अदालतबाट व्याख्या गरिनु उपयुक्त र न्यायोचित हुँदैन।

१८. साविक मुलुकी ऐन, अंशबण्डा महलको १८ नं.मा"....**कसैबाट निजी तवरले दान बकस पाएको सम्पत्ति पाउने अंशियारको निजी ठहरी आफू खुश गर्न पाउँछ, बण्डा गर्न कर लाग्दैन....**। "भनी उल्लेख भएको देखिन्छ। कसैबाट निजी तवरले दान बकस पाएको अवस्था र सगोलका मूल अंशियारबाट निजका छोराको दानबकस पाएको अवस्था फरक फरक हुन्। बाबु भैरवप्रसादबाट छोरा अच्युतमप्रसादले बकस पाएको उक्त कि.नं.४१९ को जग्गा तेस्रो व्यक्तिबाट प्राप्त भएको जग्गा नभई मूल अंशियारबाट प्राप्त भएको जग्गा हो। यस किसिमबाट प्राप्त भएको जग्गा सबै अंशियारहरुको अंश हक लाग्ने जग्गा भएको देखिँदा अन्य अंशियारको अंश हक मेटिने गरी भएको त्यस्तो बकस पत्रले मान्यता पाउन सक्दैन भनी आज यसै इजलासबाट लगाउको मुद्दा नं. ०६९-CI-१००७ को अंश दर्ता मुद्दामा व्याख्या भइसकेको हुँदा उक्त मुद्दामा लिइएका

आधार कारण प्रस्तुत मुद्दामासमेत ग्रहण गरिएको छ।

१९. यहाँ सगोलको अचल सम्पत्ति घर व्यवहार चलाउनका लागि बिक्री भएको नभएर दान स्वरूप बकसपत्र गरेको अवस्था छ। सगोलको सम्पत्ति अंशियारहरू बीच अंशबण्डा भएको देखिंदैन। वादी प्रतिवादीहरू बीच सौतेनी मामला देखिन्छ। कान्छी श्रीमती र निजका सन्तान वादी पक्ष र जेठी श्रीमती र निजका सन्तान प्रतिवादी पक्ष भएर अंश मुद्दा समेत चलेको अवस्था छ। यिनीहरू बीच अंशबण्डा नभए पनि सगोलमा नरही अलग अलग बसेको अवस्था छ। यस्तो अवस्थामा भएको दान बकसलाई घर व्यवहार चलाउनका लागि आफू खुश गर्न पाउने भन्ने अर्थमा लिन मिल्दैन। सबै अंशियार सगोलमा एउटै मानो खाएर बसेको अवस्था र केही अंशियार अंश नलिईकन अलग बसी छुट्टै मानो खाएर बसेको अवस्था फरक फरक अवस्था हुन्। घरको मुख्य व्यक्तिले घर व्यवहार चलाउनको लागि सगोलको सम्पत्ति आफू खुश गर्न पाउने अवस्था भनेको सबै अंशियार सगोलमै एउटै मानो गरेर बसेको अवस्था हुनपर्छ। तर अंश लिई सकेको भन्ने प्रमाणको अभावको स्थितिमा सगोलको सम्पत्ति कुनै पनि किसिमले हस्तान्तरण गर्दा अन्य अंशियारको समेत सहमति लिनु पर्ने हुन्छ। यहाँ भैरवप्रसादले छोरा अच्युतमप्रसादलाई बकसपत्र गर्दाका अवस्थामा अन्य अंशियार अर्थात् वादीहरूको न सहमति लिएको देखिन्छ नतः निजहरूलाई साक्षी नै राखेको देखिन्छ। यस्तो बकसपत्रले कानूनी वैधता प्राप्त गर्न सक्ने हुँदैन। त्यस्तो बकसपत्र दुषित हुने र त्यस्तो दुषित स्रोतबाट प्राप्त भएको जग्गा खरिद बिक्रीसमेत दुषित नै हुने हुन्छ।

२०. उल्लिखित विवेचित आधार अनुसार बाबु भैरवप्रसादले अन्य अंशियारहरूको मंजुरी नलिई अथवा निजहरूलाई साक्षी नै नराखी छोरा अच्युतमप्रसादलाई उक्त जग्गा बकसपत्र गर्न पाउने देखिएन। पैतृक स्रोतबाट प्राप्त उक्त जग्गा बकसपत्र गरिहाले पनि सगोलकै मान्नुपर्ने हुन्छ। सगोलको सम्पत्ति जुनसुकै अंशियारहरूका नाममा रहेपनि वा एक अंशियारबाट अन्य कुनै अंशियारका नाममा जुनसुकै किसिमबाट हस्तान्तरण भएको भए पनि अंशबण्डा गर्ने प्रयोजनका लागि त्यसले खासै तात्त्विक असर पर्दैन। तर अंशियार बाहेकका अन्य व्यक्तिलाई सगोलको सम्पत्ति हस्तान्तरण गरिएको छ भने त्यसको स्वामित्व प्राप्त गर्नका लागि त्यस्तो लिखत बदर गराउनै पर्ने हुन्छ। यहाँ उक्त सगोलको जग्गा अच्युतमप्रसादकै नाममा रहेको भए लिखत बदर नगराइकन पनि अन्य अंशियारमा बण्डा गर्न सकिन्थ्यो। तर अच्युतमप्रसादले अंशियार भन्दा

बाहिरका व्यक्ति अर्थात शालिग्रामप्रसादलाई राजिनामा पास गरी दिएकोले माग गर्ने पक्षले सो राजिनामा लिखत बदर नगराई जग्गाप्राप्त गर्न सक्ने अवस्था हुँदैन। यही प्रयोजनका लागि प्रस्तुत लिखत बदर दर्ता बदर दर्ता मुद्दा यी वादीहरूले चलाएको अवस्था हो। बकस पत्र पाउने छोराको बाबुको उपचारको लागि उक्त जग्गा बिक्री गरेको र बाबुको लागि खर्च भएको भन्ने आधारले मात्र त्यो वैध हुन सक्दैन। बकसपत्रबाट अच्युतमप्रसादले प्राप्त गरेको उक्त जग्गाले वैधता नपाएपछि त्यो दुषित बकसपत्र हुन्छ। दुषित श्रोतबाट प्राप्त गरेको जग्गा जति तह खरिद बिक्री भएपनि सो सबै दुषित नै हुन्छ। तसर्थ अन्य अंशियारको अंश हक रहेको उक्त कि.नं. ४१९ को जग्गाको अच्युतम र शालिग्राम बीच भएको खरिद बिक्रीले कानूनी वैधता प्राप्त गर्न सक्ने देखिएन।

२१. मुद्दा दर्ता गर्दाका अवस्थामा वादी प्रतिवादीहरू ८ जना अंशियार भएकोमा अंशियार मध्येका कुनै एक जनाको मृत्यु भएको भन्ने आधारमा साविक पुनरावेदन अदालतले ७ भागको ३ भाग लिखत बदर गरी वादीहरूको नाममा दर्ता कायम हुने भनी फैसला गरेको देखियो। सो सम्बन्धमा बिचार गर्दा, लिखत बदर मुद्दामा ८ भागको ३ भाग बदर गरिपाउँ भन्ने फिराद माग दाबी छ। अंश मुद्दामा जस्तो मुद्दा चल्दा चल्दैको अवस्थामा कुनै अंशियारको मृत्यु भएमा निजको भागसमेत बाँकी अंशियारहरूले बाँडी खान पाउने भन्ने कानूनी व्यवस्था लिखत बदर मुद्दामा भएको देखिँदैन। तसर्थ एक जना अंशियारको मृत्यु भएको भन्ने आधारमा फिराद दाबीको परिधि भन्दा बाहिर गई गरेको फैसला सो हदसम्म मिलेको देखिएन।

२२. अतः माथि विवेचित आधार कारणहरूबाट साविक पुनरावेदन अदालत जनकपुरबाट दाबीको कि.नं. ४१९ को जग्गाको ७ भागको ३ भाग लिखत बदर दर्ता बदर भई वादीहरूको नाउँमा दर्ता हुने गरी भएको मिति २०६८।१२।२९ को फैसला केही उल्टी भई उक्त जग्गाको ८ भागको ३ भाग लिखत बदर दर्ता बदर भै वादीहरूका नाउँमा दर्तासमेत हुने ठहर्छ। अरुमा तपसिल बमोजिम गर्नु।

तपसिल

माथि इन्साफ खण्डमा लेखिए बमोजिम कि. नं. ४१९ को जग्गाको ७ भागको ३ भाग लिखत बदर गरी वादीहरूको नाममा दर्ता कायम हुने भनी पुनरावेदन अदालत जनकपुरले गरेको फैसला केही उल्टी भई ८ भागको ३ भाग लिखत बदर गरी वादीहरूका नाममा दर्ता हुने ठहरी

फैसला भएकोले पुनरावेदन अदालत जनकपुरको लगत संशोधन गरी कानूनको रीत पुर्‍याई सोही बमोजिम वादीहरुलाई चलन चलाई दिनु भनी शुरु अदालतमा लेखी पठाई दिनु.....१

वादीले शुरु अदालतमा राखेको कोर्ट फी रु. ३४५।- बराबरको दाखिल गरेको धरौटी रकम प्रतिवादी अच्युतमप्रसादले रसिद नं. १९४५ मिति २०७०।३।७ मा रु.१७२।५० र प्रतिवादी शालिग्रामप्रसादले र.नं. १९४७ मिति २०७०।३।१३ मा रु.१७२।५० वादीहरुले भराई लिने पाउने हुँदा उक्त रकम भराई पाउँ भनी निजहरुको निवेदन परे कानून बमोजिम गरी भराई दिनु भनी शुरु अदालतमा लेखी पठाई दिनु १

सरोकारवालाहरुले फैसलाको प्रतिलिपि माग गरे कानून बमोजिम लाग्ने दस्तुर लिई दिनु.....१

प्रस्तुत मुद्दाको दायरीको लगतकट्टा गरी फैसलाको प्रति विद्युतीय प्रणालीमा अपलोड गरी मिसिल नियमानुसार अभिलेख शाखामा बुझाई दिनु १

न्यायाधीश

उक्त रायमा म सहमत छु।

न्यायाधीश

इजलास अधिकृत: सुशिला पाण्डे

कम्प्युटर अपरेटर: विष्णुदेवी श्रेष्ठ

ईति सम्बत् २०७६ साल फागुन १८ गते रोज १ शुभम्-----